

Aj keď jedným z účelov tohoto samizdatu, je vytvoriť akýsi myšlienkový priestor odrážajúci už odchádzajúcu generáciu Slovákov, ktorí väčšinu života prežili v slobodnom svete, jeho motiváciou je aj *nádej*, že aspoň niektoré z myšlienok tu predkladaných oslovia na Slovensku žijúcu novú generáciu vzdelancov, azda predovšetkým vysokoškolákov či nedávnych absolventov vysokých škôl. Dokiaľ sa oni sami nebudú vedieť zorientovať v tom labyrinte názorov, ktoré sú vo svete formulované predovšetkým v anglickom (ale aj napr. nemeckom) jazyku. Aj keď preklad z angličtiny do stredoeurópskeho myšlienkového odevu nie je nikdy to isté ako originál, chce tento štvrťročník trošičku prispieť k sprístupneniu týchto zdrojov (nedokonalými) prekladmi do slovenčiny, kým sa nová slovenská inteligencia nenaučí sama *rozumieť* myšlienkam vyjadrovaným po anglicky (či po nemecky).

Pravda, čo sa týka kvalitatívnej literatúry — a to aj explicitne kresťansky zameranej — návštevník Bratislavy zo západu si nemôže nevšimnúť veľký výber a prevahu prekladov, aj originálov, v češtine. Pritom má napríklad Slovensko kresťanov nielen relatívne, ale aj čo do absolutných počtov, oveľa viac: podľa posledného sčítania, je to 4,52 milióna proti 3,26 v Česku. To znamená, že českú kresťanskú literatúru (a to platí aj o katolíckej pre vysokoškolsky vzdelaných) do značnej miery „živí“ slovenský čitateľ. Je to, pravda, (mimo iné) dané číselnou i kultúrnou nesúmernosťou česko-slovenského vzťahu s čím súvisí aj to, že slovenský vzdelanec bez problémov bude čítať český text (vrátane najmladšej generácie, čomu je stále ešte aj aktívne napomáhané), nie však naopak. Lenže ak Angličan či Američan uvažuje o abstraktných témach predsa len ináč ako Slovák, (preto aj preklady do slovenčiny musia asi byť iba buď nepresné, alebo kostrbato formulované), platí to isté, i keď v menšej miere, aj o českom prístupe k otázkam svetonázorovým. Obzvlášť ak ide o kresťanské témy, kde české kultúrno-historické pozadie je predsa len iné, ako slovenské. Takže nezaškodí, keď sa slovenský čitateľ pokúsi vniknúť do po anglicky hovoriaceho a *mysliaceho* sveta aj bez českého filtra. Nuž *Slovenský kresťanský samizdat* chce byť skromným príspevkom tiež v tomto smere.

Tak či tak, ide tu celkom iste iba o prechodnú službu (ani môj vek by mi nedovoľoval začínať niečo

trvácnejšie, o záujmoch a financiách ani nehovoriac). Priaznivý ohlas u niektorých emigrantov ma zaiste potešil, avšak úspech či neúspech, potrebu či nepotrebu, tohoto pokusu bude treba merať podľa odzvy, ktorú dokáže nájsť u *mladej slovenskej inteligencie*, predovšetkým kresťanskej.

Dovolím si ešte túto osobnú poznámku. Už som sa priznal, že som povoláním matematik a toto sa iste odráža aj v mojom myslení. Pre náboženskú tematiku mi to však dáva špeciálnu psychologickú „kvalifikáciu“, ktorú som v liste austrálskemu kolegovi vyjadril asi takto: Nie som psycholog tak si neviem vysvetliť

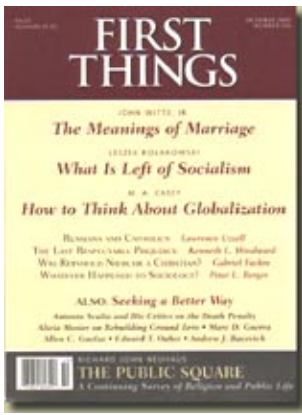
svoju celoživotnú skúsenosť s týmito dvomi témami. Totiž, že v debatach často dostávam veľmi podobné, apologeticko-ignorantsky formulo-

vané a celkom nevyžiadané (*unsolicited*) reakcie na jednu i druhú temu: „Ja som nikdy matematiku nerozumel, pre mňa sú to hieroglyfy, matematici nevedia nič o skutočnom živote (preto sa nemajú pliesť do spoločenských vied)“ ak spomeniem matematiku, respektíve „Náboženstvo neodráža skutočnosť, je to osobná perspektíva, ktorej nerozumiem a ktorá nemá nič spoločné s jediným reálnym materiálnym svetom“ ak sa zasa zabrdne do náboženstva.

Nuž čo sa týka mladých vzdelancov na dnešnom Slovensku ani matematika ani počítače nie sú pre nich „hieroglyfami“ a preto aj „myšlienkové konštrukcie“ na nich založené by mali byť pre nich zrozumiteľnejšie ako pre našich starších mysliteľov v emigrácii, ktorí sú zasa viac podkutí v klasických disciplínach. To bol môj dojem z dnešného Slovenska a to je aj moja nádej, že čo konám nekonám celkom zbytočne.

OBSAH

Vianočná úvaha	2
Národ – prežitok minulosti?	3
Kardinálska polemika.....	6
Avery Dulles o postkritickej teológii	8
Trikrát Polkinghorne o teológii a prírodovede.....	9
Kresťania ako most medzi západom a islamom?..	10
Dva svetonázory (2).....	12

V čísle august/september sú články abstraktnejšieho rázu, s výnimkou pokračovania v redaktorových komentároch k postojom amerických biskupov k pedofilským kňazom. V tejto téme pokračuje aj v októbrom čísle a o zhrnutie jeho myšlienok sa tu pokúsime nabuďúce.

Takisto sa podrobnejšie vrátime k zaujímavej úvahe *Ako uvažovať o globalizácii*, kde autor-sociolog definuje pozíciu Jána Pavla II ako kompromis medzi pro-globalizátorským postojom, predstavovaným napríklad časopisom *Economist*, a kritikom *John Grayom*, autorom knihy *Falošné svitanie* (*False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*, New Press 2000). Mnohé z jeho postrehov a pripomienok možno aplikovať temer doslova aj na "miniglobalizačné" problémy spojené s Európskou úniou ak sa jedno-ducho namiesto "civilizácie" či "kultúry" povie "národy".

Ďalším článkom, ktorý môže byť zaujímavý pre slovenského čitateľa je *Rusi a katolíci*, kde sa dosť pesimisticky hodnotia súčasné ekumenické výhliadky.

Do tretice spomenieme ešte *Čo sa to stalo so sociológiou z pera Petra Bergera*, jedného z otcov americkej sociológie (hlavne náboženstva). On vidí dve deformácie ktorých obeťou sa stala americká sociológia: metodologický fetišizmus a funkcia ideologického obháju (politickej ľavice).

Vianočná úvaha

(voľný preklad z angličtiny,
SLOVAK-AUSTRALIAN MONITOR, Vianoce 1983)

Či už sa dívame na kresťanstvo ako na hodnotový systém, ktorý dáva zmysel nášmu životu, či viac ako na kultúrnu tradíciu úzko súvisiacu s našim európskym, konkrétne slovenským, dedičstvom, Veľká noc a Vianoce predstavujú dva póly tohoto posolstva: Veľká noc sa prihovára viac k rozumu a oslovuje skôr intelektuálnu stránku našej viery, zatiaľčo Vianoce sa prihovárajú viac k srdcu, oslovujú skôr citovú, sentimentálnu stránku tejto viery.

Preto je aj celkom pochopiteľné, že z teologickej a liturgickej stránky Veľká noc je najdôležitejším sviatkom roka, zatiaľčo z pohľadu laickejšieho a spojeného s každodenným životom, sú to Vianoce, ktoré sú dôležitejšie pre svoje viac na city než na rozum apelujúce kúzlo. Pre jednotlivca ako aj pre národ. Svoju mučínskemu priateľovi, keď sa díval na "betlehemček" rozostavený v mojej izbe počas jednych vianočných sviatkov v Melbourne, som toto vysvetloval slovami *You see, this is the Yin*

of our Christianity (Vidíš, toto je jin nášho kresťanstva).

Áno, potrebujeme betlehemskú hviezdu, aby nam ukázala cestu k Ježiškovi viac ako teologickú, tobôž ideologickú, "pravovernosť". Potrebujeme prostoduchosť betlehemských pastierov rovnako ako aj pokoru a skromnosť troch mudrcov namiesto lacného anti-intelektualizmu, malomeštiackeho snobizmu, pragmatického cynizmu, politického oportunistu alebo ideologického pokrytectva.

Čo sa týka samotnej tradície, je niečo, špecifického v tom ako Slováci, ale aj ostatní Stredoeurópania, oslavujú Vianoce: Štedrý večer hraje oveľa dôležitejšiu rolu než samotný deň Narodenia Pána pri tradičných, a v mnohom sentimentálnych a nostalgických, rodinných stretnutiach a posedeniach. Vtedy, a nie až na druhý deň ako u západných národov, sa rozdáva aj dárky, "prichádza Ježiško" (a nie Wiehnachtsmann, Santa Claus alebo Father Christmas). Jesto niekoľko publikácií, aj v angličtine, kde sa opisujú tradičné slovenské Vianoce, avšak žiadne napísané slovo nemôže vystihnúť to čaro našich, a vôbec stredoeurópskych, Vianoc. My, ktorí sme prešli týmito po stredoeurópsky oslavovanými Vianocami v našom detstve, chránime si tieto spomienky, ktoré sú emocionálne reaktivované každé Vianoce prežívané už v dospelosti a často ďaleko od rodného Slovenska. Predstavujú ony jedno z najsilnejších pút, ktoré nás viažu k nášmu etnickému pôvodu.

Vrátime sa teda na Štedrý večer ku svojim koreňom: Tým, že sa zamyslíme nad tým kúskom starého domova ktorý v sebe nosíme, ale aj tým, že sa staneme na chvíľu deťmi očakávajúcimi "príchod Ježiška", v pokore pokľaknúc pred Mystériom, ktorého vstup do tohoto sveta si pripomínáme.

If you would know Truth do not therefore become a solver of riddles but rather look around you and you will see Him playing with your children.

(Ak chceš poznať Pravdu, nepúšťaj sa do lúštenia záhad, ale radšej sa obzri a uvidíš ako sa On hrá s tvojimi deťmi).

Graffiti opísané z jednej steny na University of California, Berkeley, roku 1976.

Národ — prežitok minulosti?

25. novembra 1982, presne pred dvadsiatimi rokmi, *Michael Novak*, známy americký politický a náboženský mysliteľ slovenského pôvodu, mal v Sydney pozoruhodnú a ešte aj dnes v mnohom relevantnú, prednášku *The New Ethnicity, the Cosmopolitan Ideal, the Pluralistic Personality*, ktorú začal takto:

Ku koncu Druhej svetovej vojny nie veľa ľudí by bolo predpovedalo, že dva najmocnejšie prúdy vo svete koncom storočia budú náboženstvo a národnosť (*ethnicity*). Väčšina pozorovateľov si vtedy myslela že svet sa neodvratne stane viac a viac homogenizovaný, racionálny, vedecký. Pritom sa prehliadalo to, že zvýšená komunikácia medzi národmi sveta povedie nie iba k túhe po novom a štandardizovanom, ale aj k pátraniu po vlastných koreňoch. Homogénnosť, ktorú umožnil moderný spôsob života, sme zrazu videli ako nebezpečnú, alebo aspoň neatraktívnu. Predtým sme sa strachovali z náboženských vojen, úzkoprsých vášní, kmeňových zaujatostí, skupinkárenia — a tešili sa na trochu homogenizácie — teraz nás pochytil odrazu opačný strach. Ľudia dostali hrôzu z predstavy, že budú roztavení a sformovaní do rovnorodých zliatin.

Ja si takto vysvetľujem nový dynamizmus národností a náboženstiev v našom svete. Keď sa ľudstvo bojí rozkúskovania a rozhašterenia, túži po zjednocujúcom, spoločnom. Keď sa ľudstvo bojí uniformity, hľadá hlbšie korene v dôležitých rozdielnostiach.

Novak potom pokračuje diskusiou o troch ideáloch ktorým je venovaná prednáška: *nový pojem národnosti* a čím sa líši od starého, *kozmpolitný ideál* a čím sa líši od (kultúrneho) univerzalizmu, *pluralistická osobnosť* a čím sa líši od predošlých typov. O prvom vraví:

V Amerike a inde vznikla nová forma národného povedomia (*ethnic awareness*), celkom odlišná od starej. Pred Druhou svetovou vojnou dokonca v rámci jedného štátu ľudia sotva poznali svojich (národných) susedov. V tomto zmysle staré povedomie bolo skôr kmeňové, jeho korene boli lokálne, špecifické, bolo posilňované do značnej miery tým, že tých iných sme vlastne nepoznali. Ľudia mali iba veľmi chabé znalosti o tých, ktorí žili mimo ich (kultúrne) lokálneho sveta. Naproti tomu, nové povedomie vychádza z poznania inonárodných, ba dokonca z určitej rozpačitosti pri poznávaní vlastných špecifik. Staré povedomie malo v sebe značnú dávku vzdorovitosti, akýsi druh hrdej vyhranenosti. Rado sa používalo slovo 'hrdý' (na svoju národnú príslušnosť). Na druhej strane, nové povedomie vychádza zo silného zmyslu pre univerzalitu a z uvedomovania si dôležitých rozdielností. Odtiaľ sa

potom vracia k vlastným kultúrnym, symbolickým (*imaginal*) a duchovným koreňom vo forme akéhosi znovuobjavovania sa. Deti a vnúčatá miliónov utečencov a prisťahovalcov v dnešnom svete sú si často dobre vedomí svojej zdedenej kultúrnej odlišnosti, ale sotva tak, ako pôvodná generácia emigrantov. Musíme si uvedomiť, že nové národné povedomie má iný vzťah k *multikultúrnosti* než aký malo staré. Svet bol vždy multikultúrny, dnes však milióny ľudí cítia prúdenie a vírenie rôznych kultúr vo svojom vlastnom živote. Mnohokultúrnosť sa takto v itom zmysle stáva internalizovaná v každom z nás.

Novak, pravda, hovorí predovšetkým o americkej a austrálskej situácii, kde sa jasnejšie dá rozlíšiť medzi národom či národnosťou v *etnickom* slova zmysle (napr. Američania slovenského pôvodu) a národom v *politickom* slova zmysle (všetci občania USA). V tejto terminológii potom všetci občania Slovenska tvoria slovenský *politický* národ, zatiaľčo všetci ľudia slovenskej národnosti, kdekolvek žijú, tvoria slovenský *etnický* národ. Tohoto rozlišovania sa aj budeme držať, hoci v slovenčine pod slovom *národ* sa z historických dôvodov rozumie predovšetkým etnický národ, zatiaľčo v západnej Európe sa z tých istých dôvodov pod anglickým či francúzskym *nation* rozumie predovšetkým politický národ. Na toto zrejme naráža aj nacionológ *Hans Kohn*, ako uvidíme nižšie. V Európe máme národné štáty, teda politický národ, ktorý síce môže pozostávať z niekoľkých etnických národov, jeden je však dominantný. Napríklad Slováci existovali od vekov ako etnický národ, ale teraz iba od roku 1993 aj ako politický národ.

Timeo Danaos

K221 SPOLEČNOST PRO KULTURU A DIALOG O.P.S. v rámci ich "kulturního a vzdělávacího projektu **Český a slovenský exil 20. století**", a pod záštitou oboch prezidentov, bude poriadat' výstavy v Prahe, Brne a Bratislave (apríl-jún 2003) k spolupráci s ktorou požiadali kde-koho aj z príslušníkov bývalej slovenskej politickej emigrácie. Účel akcie je vysvetlovaný v dlhom liste, voči Slovákom veľmi zhovievavom, hoci sa zamlčuje, že "český a slovenský exil" (ako rovnocenní partneri) neexistoval iba československý a slovenský. Takže emigrant, ktorý patril k signatárom výzvy *Samí za seba* (1973), ťažko pochopí potrebu opätovne forsírovať slovenskú akciu pod českým patronátom. Obzvlášť keď ide o politický exil s jeho neblahými skúsenosťami práve v tomto smere. Slovensko sa úplnú pravdu o nás asi zasa len nedozvie. Rád by som sa mýlil, no *timeo Danaos et dona ferentes* (Bojím sa Grékov, i keď dary prinášajú).

Narodné štáty v Európe sa však stále viac stávajú prechodným javom na ceste — hociako dnes ešte zdĺhavo vyzerajúcej — kde jediným suverénnym štátom bude asi iba Európa, viac-menej federalisticky rozparcelovaná. V rámci takejto Európy budú etnické národy tiež definované viac v kultúrnom ako zemepisnom slova zmysle. Dôjde aj k rozmazávaniu rozdielov, ale asi nie tak ľahko a rýchlo ako by si to niektorí predstavovali a predstavujú. Práve americká situácia — na ktorú ako jeden z prvých upozornil Novak svojou knihou *The Rise of the Unmeltable Ethnics* (Nárast nerozpuštých národností, Macmillan 1971) — o tom svedčí. Treba tu však dodať, že vlastný národný štát, ktorý Slováci dostali až “za päť minút dvanásť” bol nevyhnutným, aj keď asi iba dočasným, opatrením, aby sa mohli postaviť “na štartovaciu plochu” politicky, ale aj kulúrne, ako rovný s rovným s ostatnými etnickými národmi Európy. Národy ako Škóti, Katalonci atď túto výhodu už zrejme nebudú mať; tento handicap u nich však zrejme kompenzuje povedomie historickej a kultúrnej identity, ktoré Slováci podľa všetkého napriek samostatnému štátu ešte stále celkom nemajú.

Ako som bol napísal (*Tretia slovenská cesta*, Literárny týždenník, 8.7.1994):

(Existuje) dôvod, pre ktorý je potrebné striktné rozlišovanie medzi národnou a občianskou príslušnosťou a zodpovednosťou. Integračný proces v Európe je napriek nedávne zaškrípaniu neodvratný, a Slovenská republika sa bude postupne včleňovať do širších politických útvarov. Paralelne s tým, ale nezávisle, bude prichádzať aj k rozširovaniu sa národnostného obzoru jednotlivca: slovenskosť pre Slováka nebude už *výlučným* etnickým pozadím jeho kultúrnej identity, bude iba jej etnickým *stredom*, okolo ktorého sa budú grupovať sentimentálne menej intenzívne putá k iným etnikám.¹ Takto sa javí vývoj v západnej Európe, a takto to mnohí emigranti už pociťujú na vlastnej koži. Aby v politicky integračnom procese Slováci celkom nestratili svoju kultúrnu identitu a jej etnický stred, je potrebné, aby sa tieto dve veci nepletli. Havlovmu občianskemu princípu možno zazlievať najviac to, že ho staval do *protikladu* s národným princípom, lebo zo svojej a priori československej pozície nebol tohoto rozlíšenia schopný.

V podobnom zmysle stavia do zbytočného protikladu tieto dva aspekty pojmu národ — politický/občiansky a etnický/kultúrny — aj *Ingmar Karlsson* vo svojej ináč veľmi podnetnej publikácii *Európa a národy: Európsky národ alebo Európa národov?* (preklad zo švédštiny,

V augustovom čísle mesačníka karpatských Nemcov DIE KARPATENPOST čítame:

“Súčasná diskusia o Benešových dekrétach sa dostala do novej politickej polohy. Vyhlásenia predných českých a slovenských politikov naplňajú obavami aj nás, karpatských Nemcov. V nemeckej tlači sme sa dočítali, že aj oni zastávajú názor, že Benešove dekréty majú trvalú právnu platnosť. S radostou sme (však) vzali na vedomie, že sa slovenský parlament ospravedlnil za naše vyhnanie (z vlasti). O pražskom parlamente nič takého nebolo počut.”

Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 1998). Karlsson vychádza z Hans Kohnových dvoch “protichodných národných pojmov” (pozri *The Idea of Nationalism*, New York 1946): Na jednej strane “otvorený a demokratický” [podľa Kohna “samozvolený a subjektívny”] národ je založený na “myšlienke občianskeho právneho spoločenstva s demokratickým riadením”. Na druhej strane je “uzavretý etnický národ” [v Kohnovej terminológii “deterministický a objektívny”], ktorý “pri sebadefinovaní nevychádza z politických a právnych vzťahov, ale z biologických, pokrvných zväzkov, založených na spoločnom pôvode, náboženstve, kultúre, jazyku a dejinách”. Toto by sa dalo ešte akceptovať až na stávanie biologických faktorov na roveň s kultúrnymi, už menej to, že v ďalších riadkoch namiesto aby rozvíjal svoju *definíciu*, spojitou prechádza k odsudzovaniu nacionalizmu (s čím, pravda, možno súhlasiť) akoby jediným prejavom etnického, národného povedomia bol iba neznášateľný nacionalizmus.² Z takéhoto alogického miešania definície s vyhodnotením situácií v ktorých sa môže definovaný pojem vyskytovať, potom pravda, aj vyplýva, že sám dáva prednosť prvej verzii pojmu národ, hoci správnejšie by bolo ich vidieť ako dva *komplementárne varianty* (lebo oba majú i agresívne prejavy), prvá vlastnejšia západnej Európe, druhá strednej a východnej.

Hans Kohn logickejšie najprv vysvetľuje, že “v západnej Európe moderný nacionalizmus bol dielom štátnikov a politických vodcov, zatiaľčo v strednej a východnej Európe to boli básnici, jazykovedci a historici, ktorí vytvorili národnosti”, a až potom prechádza k odsudzovaniu agresívneho nacionalizmu. Tento Kohnov postreh samozrejme odpovedá nášmu rozoznávaní medzi politickým a etnickým národom, s tým že prvá verzia mala kultúrnu a historickú prevahu na západe, druhá u nás a na výcho-

¹ Porovnaj s Novakovým názorom, citovaným vyššie, o ‘mnohokultúrnosti, ktorá sa stáva internalizovanou v každom z nás’

² Ak chcem *definovať* napr. pojmy *história*, *matéria*, *nebudem do toho predsa miešať odsudzovanie*, hociako aj *oprávnené*, *historicismu*, *materializmu!*

**Verständigung statt Vertreibung
Versöhnung statt Vergeltung**

Im Angesicht der Verheerungen von Krieg, Flucht und Vertreibung wurde von den deutschen Heimatvertriebenen und Flüchtlingen am 06. August 1950 vor den Ruinen des Neuen Schlosses die

CHARTA DER DEUTSCHEN HEIMATVERTRIEBENEN

öffentlich verkündet. Aus ihrer leidvollen Erfahrung soll künftigen Generationen ein geeintes Europa, weltweite Verständigung und ein international anerkanntes Menschen- und Heimatrecht erwachsen.

**Porozumenie namiesto vyhnanja,
zmierenie namiesto odplaty.**

Tvárou tvár spustošeniam vojny, úteku a vyhnanstva zverejnili nemeckí vyhnanci z vlasti a utečenci dňa 6. augusta 1950 pred troskami Nového Zámku (v Stuttgarte)

**CHARTU NEMECKÝCH
VYHNANCOV Z VLASTI.**

Z ich bolestných skúseností nech pre budúce generácie vzíde zjednotená Európa, všesvetové porozumenie a medzinárodne uznávané ľudské práva a právo na vlasť.

Pamätná tabuľa, ktorú odhalil 21. augusta 2002 G. Stratthaus, minister financií Baden-Württembergu na zámku v Stuttgarte. Mimo iné povedal "Napriek nesmiernemu utrpeniu a nepravostiam zriekli sa nemeckí vyhnanci touto chartou iba niekoľko rokov po skončení vojny volania po pomste a odplate."

de. Obe verzie majú svoje plusy i svoje mínusy. Pravda, pozorovateľ zakorenený na západe, ako napríklad Karlsson, bude vidieť nevýhody skôr v prejavoch neznášanlivosti, emóciami viac preniknutej *etnickej* verzie, zatiaľ čo východný pozorovateľ asi skôr odsúdi expanzivnosť (vojenskú, finančnú a ekonomickú, masovo-komunikačnú) kultúry, v ktorej národ je videný predovšetkým v jeho *politických* prejavoch. Neide o to, ktorá verzia je vhodnejšia, pravdepodobne je to dané historickými faktormi, ktoré spätne ťažko možno, a aj treba, meniť. Mnohé z Karlssonových téz sú zrozumiteľné a prijateľné ak sa národ chápe či už v politickom alebo etnickom slova zmysle, iným by však k zrozumiteľnosti pomohlo, keby explicitne rozlišoval medzi týmito dvomi významami. Toto zrejme nerobí preto, lebo uprednostňuje západnú verziu pred východnou, ktorú podľa všetkého chápe iba v spojení s jej prejavmi netolerantného nacionalizmu. Napriek tomu, ale vraví:

Pojem národ sa stane čoraz viac odteritorializovaný. Ľudia budú pociťovať príslušnosť k určitej oblasti a jej kultúrnym a politickým dejinám, no táto oblasť nemusí byť súčasťou určitého národného štátu s presne ohraničeným územím. Takýmto spôsobom sa tiež pri zachovaní kultúrnej národnej alebo regionálnej identity môže vyvíjať európska politická identita a európska rozmanitosť bude nielen zachovaná, ale sa aj zväčší.

S týmto Karlssonovým záverom o budúcej Európe, možno v podstate súhlasiť, ale to už patrí do inej témy.

Ja by som si v tomto dovolil ísť ešte ďalej ako Karlsson. Národ, etnický národ, by sa mal chápať nie iba ako niečo, čo nemá "presne ohraničené územie", ale aj ako niečo, čo nemusí mať "presne ohraničených príslušníkov, nosičov". Čo tým chcem povedať ?

Donedávna každý obyvateľ Európy bol štátnym príslušníkom, občanom, jediného štátu, na území ktorého žil. Dnes vieme, že tomu tak nemusí byť, sú ľudia, ktorí sú štátnymi príslušníkmi napr. dvoch štátov (dvojité občianstvo) a sú ľudia, ktorí trvale žijú mimo územia štátu, ktorého sú štátnymi príslušníkmi. U európskych štátov hoci aj majú presne ohraničené územia, ich občania sú iba spravidla, nie však výlučne zviazaní s týmto územím. Teda v našej terminológii politický národ má iba približne "ohraničených príslušníkov": Som príslušníkom toho štátu či štátov, ktorého či ktorých pas vlastním, nie nutne iba toho na ktorého území žijem. Toto je dosť samozrejmé.

V prípade etnického národa, jeho príslušník samozrejme môže žiť všelike, nie iba na území na ktorom jeho súkmeňovci prevládajú (obyčajne je to národný štát dominovaný týmto etnikom). Napríklad Maďar žijúci na Slovensku so slovenským štátnym občianstvom, alebo dokonca Slovak s nemeckým štátnym občianstvom žijúci vo Švajčiarsku, apod. Aj toto je samozrejmé.

Čo nie je tak samozrejmé, a v čom chcem práve ísť ďalej ako Karlsson, je pripustiť, že *niekto môže byť asociovaný s viac ako jedným etnikom*. Spravidla to, pravda, bude jedno etnikum, ktoré bude dominovať, ktoré bude "etnickým *stredom*, jeho kultúrnej identity, okolo ktorého sa budú grupovať sentimentálne menej intenzívne putá k iným etnikám" ako som to bol predtým povedal. Ak by sa také veci dali vyjadriť číselne, tak etnická identita jednotlivca by pozostávala z priradenia určitej hodnoty medzi nulou a sto každej európskej národnosti, ktorá by vyjadrovala "na koľko percent sa cíti dotýčaný príslušníkom toho ktorého etnika". Napr. niekto by

sa cítil na 80% Slovákom, na 10% Čechom, na 5% Maďarom, na 2% Nemcom a o ostávajúce tri percentá by sa delili ostatné európske národné príslušnosti. Taký človek sa asi cíti Slovákom v klasickom slova zmysle, niekto iný sa však môže cítiť súčasne i Slovákom i napr. Nemcom alebo Maďarom, lebo u neho tieto dve zložky, dve cítenia, sú *porovnatelnej intenzity*.

Samozrejme, tieto rôzne cítenia sú ovplyvnené prostredím, kde človek žije, či vyrastal, výchovou a školstvom, náboženským, svetonázorovým, politickým presvedčením atď. — čo pravda takýto zjednodušený model nemôže vystihnúť. Išlo mi iba o to ukázať, ako etnická identita jednotlivca nemusí byť charakterizovaná príslušnosťou k *jedinému* národu, ale celou *škálou* etnických preferencií rôznej intenzity. To jest vektorom daným *m*-ticou čísiel (samozrejme vrátane nuly), ktorých súčet je sto, kde *m* je počet európskych národov. Ak si môžem dovoliť ešte trochu viac matematickej terminológie, (ktorú aj tak poznám iba v angličtine), v tomto novom modeli bude teda podmnožina napr. Slovákov v Európe *fuzzy* (rozmazaná?), na rozdiel od klasického chápania tejto podmnožiny ako *crisp* (jasne vyhranenej). Ba viac, etnický národ by sa takto chápal nie jednoducho ako *hardware*, teda spoločenstvo, určitých ľudí, ale abstraktnejšie, ako akýsi *software*, či duchovno, ktoré je realizované nie podľa krvi, ale podľa slobodne volenej (vrátane parciálnej) príslušnosti. Možno akási zmodernizovaná verzia Polakovičovho modelu (pozri *Čo je národné bytie*, ZMS, 1982). Na toto prirovnávanie by sa však bolo treba pozrieť pozornejšie.

Samozrejme, vyjadrovať etnické preferencie číselne je iluzórne až absurdné, išlo mi však o to nejako znázorniť v konkrétnej forme to, že niekto môže cítiť kultúrnu afinitu i s niekoľkými etnickými zdrojmi. Táto ambivalencia je eticky neutrálna, čo by neplatilo v prípade náboženských či svetonázorových preferencií, lebo tam by to v najlepšom prípade zaváňalo eklekticismom. Poznám pár Slovákov-Sloveniek žijúcich v Nemecku, ktorých sentimentálny vzťah k nemeckosti je silnejší ako u

mnohých rodených Nemcov, aj keď, pravda z jazykových dôvodov menej artikulovateľný. A pokiaľ možno hovoriť o etnickej zložke austrálskej kultúry (v podstate jej britské korene a americké asociácie) poznal som Slovákov tam žijúcich, ktorí mali srdečnejší a vrúcnejší vzťah k Austrálii ako mnohý Australan britského pôvodu. Ešte zložitejší je etnický profil vojvodinského Slováka žijúceho už veľa rokov v Melbourne. Poznal som ich dosť, viem, že u nich všetky tri zložky, slovenská, srbská i austrálska, sú nezanedbateľné. Iste sú aj iné príklady. Tieto sentimentálne putá k “novej a starej domovine” sa ťažko vyjadrujú číselne, svedčia však o tom, že v post-modernom svete treba národnostnú či národnú príslušnosť chápať menej sterilne, menej vyhranene.

Záverom ešte jedna poznámka. Môžem sa dívať s úžasom a obdivom na katedrály a baziliky, ktoré minulé generácie stavali po stáročia, a snažiť sa o ich záchranu a údržbu bez toho že by som chcel aby aj súčasné budovy, napríklad kostoly, boli stavané v rovnako ťažkom a majestátnom štýle. Ale bolo by prejavom nekultúrnosti ak by som historické pozadie a myšlienkový symbolizmus, ktoré týmto stavbám minulosti dali podnet, odsudzoval či sa mu posmieval.

To isté ale platí aj o *vzťahu k národnému cíteniu a jeho historicky starším prejavom*. Niečo iné je uvedomovať si rozdiel medzi starým a novým prístupom k národnej identite a niečo iné sa z pozície akejsi “občianskej nadradenosti” zo starých foriem posmievať. Lebo je možné si uctiť historické formy národného povedomia a jeho plodov, nezľahčovať a nebúrať to, čo minulé generácie stavali po stáročia a čo im bolo sväté, a zároveň si uvedomovať, že kultúrna identita post-moderného človeka pozostáva už z trochu iných zložiek či aspoň preferencií, vrátane samozrejme neetnických a takých, ktoré v minulosti nehrali veľkú úlohu.

Kardínalska polemika

Ide tu o kontroverziu, ktorej hlavnými aktérmi sú Jozef kardinál Ratzinger, prefekt Kongregácie pre vieroučné otázky, a Walter kardinál Kasper, predseda Pápežskej rady pre kresťanskú jednotu. Začalo to reakciou v roku 1999 vtedy stuttgartskeho biskupa Kaspera na *List biskupom Katolíckej cirkvi o niektorých aspektoch Cirkvi ako spoločenstva*, ktorý vydala Kongregácia pre vieroučné otázky. Ratzinger túto reakciu charakterizoval ako “útok” na čo odpovedal už kardinál Kasper v časopise amerických jezuitov *America* (23-30 apríl 2001) článkom *O Cirkvi*.

Je však zaujímavé, že podľa všetkého uprostred tejto výmeny názorov menoval pápež Kaspera za kardinála 21. februára 2001 a pár dní na to za predsedu Pápežskej rady pre kresťanskú jednotu, “ustanoviac ho tým za fakticky hlavného predstaviteľa Cirkvi vo veciach ekumenických” ako píše *National Catholic Reporter*, z 11. mája 2001. Píšu ďalej, že 68 ročný Kasper “hovori pozoruhodne otvoreným spôsobom takže je niekedy ťažko uveriteľné, že pracuje v rímskej kúrii. Často hovorí o decentralizácii v Cirkvi, o potrebe pastorálnej

flexibility ... všetko veci čo bývali tabu a mohli zastaviť postup v cirkevnej kariére. Napriek tomu v rozsahu pár dni, sa Kasper nedávno stal jedným z najmocnejších mužov v katolíckej hierarchii. ... Je tiež neuveriteľné, že Kasper v rokoch šesťdesiatych bol asistentom aj *Leona Scheffczyka* (ktorý platí za 'konzervatívneho', bol menovaný za kardinála spolu s Kasperom) aj *Hans Künga*. Ťažko nájsť dvoch teologicky tak od seba vzdialených." Kasper napríklad otvorene kritizoval aj kontroverzný dokument *Dominus Jesus*, a vyhlásil, že vie, že Rím často pobáda k trpezlivosti zoči-voči požiadavkám o zmeny, pripomína však, že toto nie vždy napomáha duchovným v ich pastoračnej práci. *National Catholic Reporter* uzatvára svoj článok, zrejme sympatizujúci viac s Kasperom ako s Ratzingerom, konštatovaním, že takéto porozumenie nie vždy možno nájsť u vatikánskych prelátov a to vraj aj vysvetľuje, prečo si kardinál v anglicky hovoriacom svete vyslúžil prezývku *Kasper, the friendly cardinal* ("Gašparko, priateľský kardinál": ide tu o to, že v angličtine, presnejšie v američtine, Kasper je známa figurka prevzatá z nemeckého Kasperle, teda gašparko).

Na Kasperovu odpoveď v *America* reagoval nedávno aj článok *Keď sa kardináli škriepia na verejnosti, je to vážne* (When cardinals clash in public, it's serious, *The New Oxford Review*, apríl 2002) ktorého sympatie ležia jednoznačne na Ratzingerovej strane. Philip Blosser v ňom píše :

Ide o niekoľko vecí, ktoré, zdá sa, predstavujú dnes oveľa širší rozpor medzi katolíckmi. Je to konflikt medzi, na jednej strane, tými ktorým ide o zachovanie jednoty tradičnej viery a morálky a na druhej strane tými, ktorí chcú ísť s duchom doby. Kasperov článok v *America* ... je živý túhou po väčšej "pastorálnej flexibilitě" v oblastiach, kde sa zdá, že sa prehlbuje priepasť medzi oficiálnym stanoviskom Cirkvi a skutočnou praxou mnohých lokálnych cirkevných spoločenstiev, ... obzvlášť v krajinách ako USA, Kanada, Austrália, Japonsko a štáty západnej Európy. Podľa Kaspera medzi tieto konfliktné oblasti patria "otázky etiky, disciplína vo vysluhovaní sviatostí a ekumenická prax".

Blosser je na strane tých, "ktorým ide o zachovanie jednoty", teda explixtne na strane Ratzingerovej, a uvádza argumenty tradične známe ako katolícke stanovisko v dialogu či polemike s protestantmi. Sú viac-menej "technického" (teologického) rázu a do takých detailov tu nepôjdeme. Pýta sa však

Je pokorujúce uvedmiť si tlak, ktorému sú vystavení biskupi a kňazi obklúčení dnešnou kultúrou. Možno si iba predstaviť aké to musí byť ťažké stáť na strane Ríma, keď Rím je predstavovaný v médiach (a podľa toho aj prijímaný vlastnými farníkmi) ako posledná bašta represívneho, ignorantského a starosvetského autoritárizmu. Čo robiť, keď vnútorný zmysel katolíckej viery a tradície je tak vzdialený od toho, ako podstatu vecí pojí-

ma (vonkajší) svet? Čo robiť, keď toľko katolíkov sdiela s vonkajším svetom túto neznalosť a ľahostajnosť voči učeniu Cirkvi ... pritom sa považujú za plnohodnotných členov Cirkvi? Čo robiť, keď nekatolícke cirkve v duchu kresťanského bratstva prijímajú program otvoreného prístupu k sv. prijímaniu (communion) robiac tak postoj Ríma neláskavým, úzkoprým, reakčným a arogantným? (<http://www.newoxfordreview.org/apr02/philipblosser.html>)

Presvedčivú odpoveď na tieto osudové otázky nedáva a ani my sa tu o to nebudeme pokúšať. Čo však môžeme vidieť ako pozitívum na celej kontroverzii Ratzinger-Kasper, je to, že z oboch strán ide o *seriózny, a priori Rímu lojalny, prístup* k problematike. To je na strane Ratzingerovej samozrejme, ale ani Kasper nepatrí k rebelantom, k tej armáde za katolíkov sa síce hlásiacich ale Rímu a priori nelojálnych "zlepšovateľov", ktorých by nezaujatý katolík mohol brať seriózne iba ak by sa otvorene prihlásili k jednej z veľkého počtu nekatolíckych verzií kresťanstva. [Ináč ťažko zabránia dojmu, že ich formálne hlásenie sa ku katolíckej Cirkvi je diktované iba túhou po moci, vrátane materiálneho zabezpečenia, ktoré úprimný idealista začínajúci "od piky", mimo Cirkve, pochopiteľne nemá.] Nuž Kasper k týmto iste nepatrí, požíva ako sme videli, plnú podporu pápeža. Tento ho napr. aj v liste zo 17. decembra vlani poveruje zastupovaním na medzi-náboženskom stretnutí *Boží mier vo svete*, ktoré zvolal "ekumenický patriarch, Jeho Svätosť Bartolomej I" (ako ho tituluje Ján Pavol II).

Laikovi neprichodí robiť rozhodcu v tejto kontroverzii, obzvlášť ak mu chýbajú faktické i teologické znalosti. Môže sa iba tešiť, že k diskusi dochádza medzi serióznymi proponentmi na oboch stranách. A tomu, že ak by to malo viesť k nejakej reforme (podľa *National Catholic Reporter* je Kasper *papabile*), bude to reforma zvnútra, vychádzajúca z konštruktívnej a úprimnej snahy o nové *aggiornamento* a nie z iniciatívy diktovanej senzáciečtivosťou, otročnou poplatnosťou "duchu doby", teologickou pýchou a novátorstvom za každú cenu, či iba prostou túhou po moci.

Post Scriptum: Nie je nezaujímavé, že Kasper je aj predsedom *Pontifikálnej komisie pre náboženské vzťahy so židmi* a je v tejto funkcii veľmi aktívny. Prednáša často v USA (naposledy Boston, 6.11.2002) a je autorom viacerých prác na tému kresťansko-židovských vzťahov. Tejto téme sa budeme venovať bližšie až nabudúce.

Avery Dulles o postkritickej teológii

Avery Dulles je bezpochyby jedným z najznámejších severoamerických katolíckych teológov. Pre človeka, pre ktorého je jazyk prírodných vied (matematika) bližší ako jazyk stredovekých teológov, aj jeden z najčítateľnejších. Pravda, intímna oboznámenosť s anglickým spôsobom abstraktného vyjadrovania sa, do slovenčiny ťažko preložiteľného, je veľmi náročná. Laik ťažko posúdi či Avery Dulles je lepším teológom ako kanadan *Bernard Lonergan* autor veľdiela *Insight*, rozhodne je však zrozumiteľnejší. Táto stať je vybraná z jeho knihy *The Craft of Theology: From Symbol to System* (Majstrovstvo teológie: od symbolu k systému, Crossroad, New York 1995) z kapitoly *Toward a Postcritical Theology*.

Postkritická teológia začína už s depozitom viery. Jej základným stanoviskom je *hermeneutika dôvery* a nie podozrievavosti. Jej účelom je konštruktívnosť, nie deštruktívnosť, čo však neznamená, že ľudia nemajú právo pochybovať o tom čo považujú za neprijateľné alebo nepodložené.

V *kritickej a protikritickej* teológii sa dôraz kládol na tvrdé dokazovanie, ktoré by presvedčilo každého kto je schopný správne uvažovať. Naproti tomu *parakritickej* teológii postačovalo keď operovala v intelektuálnom ghetto a oslovovala iba súkromné skúsenosti veriacich. Postkritická teológia, ako ja rozumiem tento termín, je niekde uprostred.

Vyhýbajúc sa objektivizmu kritickej teológie ako aj subjektivismu parakritickej, chce hovoriť o realite a vynášať výroky univerzálnej platnosti. Poukazuje na nedostatky každého systému, ktorý sa snaží zaobísť

bez viery. Uvedomujúc si, že každé tvrdenie je založené na nejakom druhu viery, postkritická teológia sa úprimne spolieha na (svetonázorové) presvedčenie zrodené z kresťanskej viery. Nepredstiera, že jej argumenty musia byť rovnako presvedčivé aj pre toho, kto nemá taký istý vzťah ku kresťanskej viere. Napriek tomu pozýva neveriaceho čitateľa aby vstúpil do sveta tejto viery a praje si jeho obrátenie.

Postkritická teológia, vedomá

si mlčky tohoto rozmeru, vyhýba sa racionalizmu kritických a protikritických apologetov. Nesnaží sa 'nargumentovať' ľudí do viery na základe nevyvrátených dôkazov. Z druhej strany sa ale tiež vyhýba fideizmu, ktorý (rozumové) poznanie vo sfére viery nahradzuje emóciami a slepou voľbou.

Jednou z neposledných výhod postkritickej teológie je jej schopnosť udržovať dynamickú rovnováhu medzi kontinuitou a inováciami. Zatiaľčo kritická teológia bola nepotrebné alergická voči autorite plynúcej z tradície a protikritická zasa nepotrebné podozrievavá voči originalite, v postkritickej teológii má oboje (tradícia i originalita) svoje miesto.

Skoro každý tvorivý teológ bol občas podozrievaný, že komolí vieru. Ak uznávaný teológ či skupina, zastáva nový názor, ktorý sa zdá byť v rozpore s tradíciou, vtedy Magistérium a ostatní teológovia stoja pred skúškou. Stávajú sa omyly, buď tým, že sa odsúdia teórie o ktorých sa neskôr ukáže že boli v poriadku, alebo naopak, že sa príjmu teórie, ktoré sa neskôr ukážu pre vieru škodlivé. V Cirkvi musí ostať miesto pre zodpovedne podávaný nekonformizmus, ale nesmie byť oslavovaný ako keby cirkevné authority boli ignorantské, samoobslužné a úzkoprse. Teológ, ktorý sa rozíde s Cirkvou a snaží sa pracovať na vlastnú päsť bez podpory spoluveriacich, prišiel o nutný zdroj teologického podnikania. Samotná teológia vyžaduje základnú dôveru v Cirkev a jej oficiálne vedenie ako šíriteľov dedičstva viery. Koniec koncov Cirkev existuje iba do tej miery do akej jej členovia uznávajú jej spoločné rozhodnutia ako prevážne správne. V súčasných špekuláciách o Bohu teológovia by mali vedľa abstraktných filozofických argumentácií brať do úvahy aj náboženskú prax (*worship*).

Kritický program stratil zmysel pre tvorivé dimenzie teológie a defenzívna teológia protikritického hnutia bola zasiahnutá tou istou slepotou. Niektoré romantické verzie parakritickej teológie zasa pestovali krásu a sentiment na úkor pravdy. Postkritická teológia sa snaží znovu spojiť tvorivé s kognitívnym, krásu s pravdou.

Pravda zostúpi iba na toho, kto ju hľadá, kto v sebe nosí predom ustlané mentálne miesto kde by sa pravda mohla ubytovať.
Ortega y Gasset

**Avery
Cardinal
Dulles, S.J.**

(nar. 1918, syn John F. Dullesa, ministra zahraničia za prezidenta Eisenhowera)

Autor 21 kníh a 650 vedeckých prác na teologické a filozofické témy. Študoval právo na harvardskej univerzite, za vojny slúžil v americkom námorníctve, v roku 1946 vstúpil do jezuitského rádu a za desať rokov bol vysvätený za kňaza. Študoval v Nemecku a na Gregoriánskej Univerzite v Ríme, kde r. 1960 dosiahol doktorát z teológie. Do roku 1988 pôsobil na Catholic University of America, teraz je profesorom na Fordhamskej univerzite. Prednášal na Gregoriánskej Univerzite a na mnohých iných, ako aj v rôznych katolíckych, evanjelických a anglikánskych seminároch. Nebol nikdy biskupom, avšak vo februári 2001 ho Ján Pavol II vymenoval za kardinála.

Trikrát Polkinghorn o teológii a prírodovede .

Voľne vybrané a preložené z knihy John Polkinghorne, *Faith, Science and Understanding* (Viera, veda a pochopenie, SPCK 2000)

Jednou z úloh teológie v každom veku je intelektuálne štúdium náboženských rozmerov ľudskej skúsenosti, stretávania sa so sakrálnym o ktorom bohato svedčia ľudské dejiny, aj keď často zmäteným spôsobom. Tu sa teológia snaží overiť platnosť zážitkov spadajúcich do tejto oblasti ľudskej skúsenosti a porozumieť významu toho, čo z nich vyplýva. Hovoriť o poslaní teológie v tomto zmysle znamená hovoriť o nej ako o vede *prvého rádu* povedľa prírodných vied, ktoré študujú hmotný svet, alebo morálnej filozofie skúmajúcej ráz etického rozhodovania. Avšak teológia hraje ešte jednu dôležitú rolu, rolu *druhého rádu*, ktorú možno nazvať *teologickou metafyzikou*. V nej teológia plní funkciu integrujúcej disciplíny, ktorá dáva výsledky výskumu prvého rádu, vo vede, estetike, etike i samotnej teológii, do hlbšieho a vyčerpávajúcejšieho rámca. Teologická metafyzika musí rešpektovať integritu týchto primárnych odborov. Jej úlohou nie je dávať im inštrukcie či korigovať ich výsledky, ale načúvať, čo môžu povedať o svojej špecializácii. Cieľom teologickej metafyziky je potom integrácia týchto dielčích perspektív do jednotného a logicky neprotirečivého pohľadu na realitu.

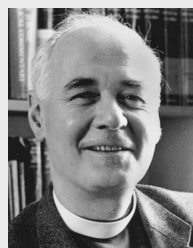
***

Jednou z prvých kresťanských reakcií na uverejnenie Darwinovho *Origin of Species* v roku 1859 bolo konštatovanie, že Stvoriteľ už nebol považovaný za tvorca kompletne zhotoveného sveta, ale ako dárca, ktorý stvoreniu dovoľuje aby 'sa sám tvoril'. V teológii dvadsiateho storočia táto myšlienka bola rozpracovaná tak, že v akte stvorenia bola videná božská *kenosis* (akt dobrovoľného vzdania sa osobných práv a ambícií, GV): Stvoriteľ sám obmedzuje svoju božskú moc aby dovolil stvoreniu byť tým, čím samo chce byť v Bohom danej slobode bytia. Takýto stupeň samo-obmedzenia totálnej Božej kontroly odpovedá predstave Boha, ktorý je sám Láskou, a takáto predstava je nezlučiteľná s funkciou kozmického tyрана, diktátora. Kenotické vysvetlenie stvorenia má veľký význam pre teodíceu, ktorá zápasí so záhadou prečo existuje zlo a utrpenie v tomto svete. Ide o to, že nie každá udalosť je priamym dielom Božej moci, pretože nie o všetkom čo sa prihodí možno predpokladať, že je v súlade s Božou dobročinnou vôľou. Tak ako človek riadiaci sa slobodnou vôľou môže konať ako Matka Tereza, alebo ako Stalin, tak aj príroda, ktorej je dovolené byť sebou samou, bude predstavovať svet, otvorených možností, ktorý sa sám hľadá, sám tvorí: Svet v ktorom smrť je nutnou cenou za nový život; možnosť genetických mutácií, vedúcich k vývoju vyšším druhom má za

následok výskyt aj mutácií rakovinových; pre úrodu blahodarné dažde spolu s deštruktívnymi víchrícami a povodňami sú dve stránky toho, ako funguje počasie, atď. ... [Z pozície prírodovedy, kenotická interpretácia stvoriteľského aktu, či diania, je podporovaná dvomi objavmi posledných dvesto rokov. Prvým je rola historického procesu pri formovaní fyzikálneho sveta kde neživé i živé sa vyvíja a "samo-organizuje" k stále väčšej komplexnosti. Druhý spočíva v zásadnej nepredpovedateľnosti niektorých fyzikálnych procesov, klasických (mávanie motýlieho krídla môže mať vplyv na zmenu počasia na druhom konci zemegule; matematicky vyjadrené teóriou chaosu) ako aj kvantovo mechanických. Avšak toto, ako aj filozofické problémy s tým spojené, sa už vymyká nášmu rámcu, hoc aj tu by práve Polkinghorne, mal veľa čo povedať (GV).]

***

Očividný úspech *metodologicky* ateistickej prírodovedy, praktikovanej s veľkým úspechom aj ľuďmi bez náboženskej viery, nasvedčuje tomu, že nemožno hľadať priamy vplyv teológie na vedecký výskum. Avšak aj takúto pomernú nezávislosť prírodných vied možno teologicky podprieť ... kenotickým charakterom stvoriteľského aktu. Božia láska dáva voľnosť, nevnučuje sa, ale dovoľuje svetu byť sám sebou a v dôsledku toho daruje nezávislosť svojmu stvoreniu. Takto si teologicky možno vysvetlovať to, že vedec môže robiť svoju výskumnú prácu *etsi deus non daretur*, ako by Boh neexistoval.

Sir John Polkinghorne (1930)

Svetoznámy profesor matematickej fyziky (kvantové teórie) na Cambridge University, rezignoval r. 1979 keď išiel za anglikánskeho kňaza. Pôsobil na farách, potom 1986-1996 zasa na Cambridge v rôznych čestných funkciách.

Vari najznámejší z britských odborných znalcov aj fyziky aj teológie, napísal niekoľko kníh o súlade medzi náboženstvom a (prírod)vedou a na túto tému je aj prednáškovy veľmi činný. Verí, že vesmír je "otvorený a flexibilný systém", v ktorom panuje zákonitosť, ale zásahy Prozreteľnosti nemožno vylúčiť. Jeho viera však má veľmi málo spoločné s fyzikou. Pochádza viac z osobného "stretávania sa s Kristom". Keď sa ho pýtali, či ako prírodovedcovi mu nevidia rozmary teológov, povedal "Vôbec nie, teológia je oveľa ťažšia ako fyzika. Elementárna fyzika, ako ju učia v prvých ročníkoch, je ustálená, už prachom zapadnutá. Teologické štúdiá však prachom nikdy nezapadajú."

Kresťania ako most medzi (sekularizovaným) západom a islamom?

[Z článku "Der 11. September und die Zeichen der Zeit" od *Raymonda Schwagera* SJ,
profesora systematickej teológie na Univerzite v Innsbrucku, (Stimmen der Zeit, 220/2002, str. 579-588)
vybral a preložil *Anton Hrabovec*]

Druhý vatikánsky koncil vedie cirkev k tomu, aby skúmala udalosti, či sú znameniami časov, a čo nám nimi chce Boh povedať. Takýmto (pravda, negatívnym) znamením môže byť aj teroristický útok na USA 11.septembra 2001. Dopustili sa ho moslimi, ktorí sa — neprávom — odvolávali na svoje náboženstvo. To nás priam vyzýva aby sme hlbšie preskúmali vzťahy medzi liberálnou západnou spoločnosťou a islamským svetom; a sa pytali, ako tieto vzťahy možno postupne zlepšiť.

Rozdielne svety. Aliancia proti teroru zdôraznila rozdiel medzi väčšinou umiernených moslimov a malou skupinkou fundamentalistických extrémistov. Toto však nezohľadňuje protiklady dvoch spoločenských konceptov. Západná spoločnosť oddeľuje náboženstvo od politiky a dáva ho do osobnej sféry, zatiaľčo islam sa sám považuje za životný štýl, a rozdeľuje svet do dvoch oblastí: ich svet je domom pokoja (*dar al salam*) zatiaľčo celý neislamský svet vidia ako dom vojny (*dar al harb*), bezbožnej vojny, neveriacich medzi sebou, alebo proti islamu. V spoločenstve moslimov (*umma*) má prevládať pokoj, kde verejný poriadok určujú božie zákony. Tento poriadok pokoja musí doplniť *jihad*: úsilie podporiť islam. Toto však môže zahŕňať aj vlastnú vojnu (*qital*) proti neveriacim. K vojne sú moslimi zaviazaní tam kde treba udržať vplyv islamu: územia, ktoré sa raz stalo moslimským, sa neslobodno vzdať. Stretnutie moslimského sveta so západným ponímaním spoločnosti nemôže teda prebiehať bezproblémovo.

Už pred 11.9.2001 sa Bin Laden pokúšal ospravedlniť teror proti civilným osobám poukazom na podobné činy Američanov a samovražední atentátnici proti Amerike asi sledovali neislamskú predstavu martýrstva. Islamský fundamentalizmus je logickým následkom konfrontácie moslimského sveta s vonkajšou úspešnou a prítlačivou západnou civilizáciou. Niektoré islamské krajiny spolupracujú so Západom z hospodárskych dôvodov, sú ale vo vnútri úplne nedemokratické a systematicky porušujú ľudské práva. Západ pripúšťa tento rozpor. Aj po 11. septembri vybudoval vedo-

me na tomto protiklade svoju alianciu proti teroru.

Otvorená vojna proti západným armádam je pre moslimské krajiny nereálna. A tak im ostáva iba akceptovať západnú dominanciu, alebo bojovať terorom ako „neviditeľný“ nepriateľ. Táto „bezmierová situácia“ nás všetkých zve k jednaniu.

Napätia vo vnútri západného sveta. Modernú spoločnosť riadia anonymné mechanizmy: trh, demokracia, technické myslenie; otázky o Bohu si spoločnosť nekladie. Viera v pokrok sa zakladá na úspechoch spoločnosti. Avšak rastúci rozdiel medzi chudobnými a bohatými prináša ostré napätia. Zbrane hromadného ničenia môžu spôsobiť dosiaľ nepoznané pohromy. Vykoristovanie prírody a znečisťovanie životného prostredia hrozia zničiť základňu, na ktorej spočíva ľudský život.

Teroristické atentáty z 11.9.2001 a konflikt v Palestíne zvyšujú obavy pred trvalým konfliktom medzi časťami islamu a západným svetom a naliehavo vyzývajú nás kresťanov v západnom svete, aby sme sa ujali funkcie *mostu*, ktorý by mohol znížiť napätie a priviesť obidve strany k úprimnému dialogu. (Aby však túto funkciu mohlo kresťanstvo plniť musí dôjsť k vážnemu dialogu medzi ním a islamom.)

Dialog medzi kresťanmi a moslimami. Tento treba viesť v rôznych rovinách:

1. Kresťania zdieľajú s moslimami presvedčenie, že Boh stvoril svet, zjavil sa ľuďom a že konečný cieľ dosiahneme až po smrti vo večnom živote. Kresťania a moslimi preto nakoniec nedôverujú anonymným mechanizmom, ale vidia spoločnú úlohu v tom, pretvoriť svet cieľeným zásahom tak, aby čo možno najviac zodpovedal božej vôli. Dejiny ľudstva bude nakoniec súdiť Boh. Za to sa modlia.

2. Keďže anonymné mechanizmy nie sú namierené proti Bohu, očakávajú kresťania od moslimov, že aj oni budú ochotní žiť svoju vieru v nových podmienkach. Demokracia a právny štát sú potrebné, aby ľudia rôzneho presvedčenia mohli ako-tak pokojne spolunažívať. Do takého poriadku sa zaradiť však vyžaduje od moslimov zmenu myslenia. Pre toto však majú náznaky už v ich tradícii: islamský poriadok, s výnimkou Mohammedovej doby,

Islamische Zeitung (22.09.2002) referuje o tomto článku Prof. R. Schwagera pod titulom *Debatte: Christliche Brückenfunktion? Beitrag zum Verhältnis Westen und der Islam* [Debatka: Kresťanská premostovacia funkcia? Príspevok ku vzťahu západ-islam] síce bez explicitného komentára, cituje však práve tie časti, ktoré vybral a vyzdvihol aj Dr Hrabovec v tomto preklade.

nikdy nejestvoval, aj v islamských štátoch sa odlišovala oblasť náboženská od politickej.

3. Akceptovanie liberálneho poriadku ešte neznamená odsunutie viery do privátnej sféry. Katolícka cirkev sa na Koncile dopracovala k jasnému 'áno' k demokracii a slobode vyznania. Ale chce aj to, aby ju spoločnosť prijímala, i keď tento súhlas závisí od väčšiny občanov. Liberalizujúce prúdy v Cirkvi chcú vieru podriaadiť moderným „normám“, no to iba sťažuje moslimom nájsť sa v modernom svete. Účinne sprostredkovať medzi moslimami a kresťanmi preto môže iba teológia, ktorá sa drží zjavenia.

4. Spoločné verejné vystupovanie kresťanov a moslimov proti negatívnym tendenciám modernej doby je dôležité aj pre západný svet. Keď sa vo verejnosti hlási (so svojimi názormi) len jedno náboženské spoločenstvo, vzniká podozrenie, že zastupuje len svoje záujmy. Spoločne sú vierohodnejší.

5. Teror 11. 9. 2001, spolu s predchádzimi atentátmi, dostáva otázku násilia do centra diskusie. Je podstatná pre každý dialóg medzi náboženstvami, ktorý má slúžiť mieru. Žiaden štát, pravda, nemôže jestvovať bez nasadenia aspoň minimálneho legálneho násilia. Náboženské spoločenstvá, keď príjmu štátny poriadok neodvislý od náboženstva, sa oslobodia od priamej zodpovednosti za verejný poriadok. Môžu preto aj zaujať všeobecne odmietavé stanovisko k násiliu.

Kresťanom sa dlho vytýkala moc a jej zneužívanie. Katolícka cirkev to uznala verejným aktom oľutovania 12. 3. 2000 a prosila o odpustenie. Takto dosiahla Cirkev „očistenia pamiatky a tradície“ od omylov.

Možno takýto akt oľutovania očakávať aj od islamu? Preň sa otázka stavia inak, lebo v jeho normatívnych knihách niet výpovedí zrovnateľných s výrokmi proti násiliu v reči na hore, alebo s konaním Ježiša zoči-voči násiliu. Mohammed naopak viedol svoje malé vojny. Otázku násilia treba ale v dialogu jasne vysloviť. Na začiatku môžu svoju rolu zohrať pragmatické argumenty. Vojenská prevaha západu je dnes tak veľká, že v dohľadnej dobe nemôžu islamské krajiny nič takto získať. Terorom možno síce protivníkovi zasadiť rany, moslimské krajiny sa však dostanú pod tlak a aj samé budú trpieť. Tie mnohé atentáty, ktoré sa dávajú do súvisu s islamom, škodia vo verejnej mienke islamu samotnému. A keďže aj islam stavia na slobode vyznania, musí ukázať, ako si spolužitie predstavuje. Môže pokoj a spravodlivosť, ktoré majú panovať v „dome pokoja“ (*dar al salam*) prispieť k spolužitiu s „domom vojny“ (*dar al harb*)? To sú ťažké témy, ktoré treba v budúcom dialogu spracovať; spolu s otázkou kríža, ktorú korán zo svojho obrazu Ježiša vylučuje.

6. Islam chápe korán ako konečné očistenie toho zjavenia, ktoré predtým boli obdržali Abrahám, Mojžiš, proroci a Ježiš. Aj kresťanstvo vidí v Ježišovi Kristovi definitívne zjavenie božie. Obidva nároky na definitívnosť stoja konfliktne proti sebe. Ale práve pri riešení tohoto konfliktu sa musí zjavenie chápať hlbšie. Spočiatku možno predpokladať, že obidva nároky sa aspoň čiastočne siahnu na predchádzajúce spoločné dejiny. Nakoniec treba ale odlišiť stvorenie od tvoriteľa. Ako je korán pre islam súčasne stvorený i nestvorený, tak je pre kresťanov Ježiš Kristus súčasne aj Bohom aj stvoreným. Postupné spracovanie týchto problémov je nesmierne dôležité. Ak sa to ako-tak podarí, potom sa môže aj Zjavenie, ktoré si obidve náboženstvá nárokuju, stať vierohodnejším pre okolitý svet, ktorý "pre zjavenie nemá uši".

Takýto budúci dialóg môže vykonať svoju službu nielen pre mier vo svete. Môže ono priviesť súčasne i islam i kresťanstvo k tomu, že každý oveľa hlbšie objaví a pochopí svoje vlastné náboženstvo.

Dr Murad Wilfried Hofmann, nemecký ex-diplomat, konvertita na islam, píše v článku *Islam and the Future of the World* (2001) [<http://www.renaissance.com.pk/mayrefl20.htm>]:

Na začiatku tretieho tisícročia ostali iba dva svetonázory, ktoré súperia o srdcia a mysle západného človeka: post-moderný sekularizmus a islam. Ľudia v húfch opúšťajú kresťanské cirkve. A cirkve tento proces ešte urýchľujú tým, že uzatvárajú jeden kompromis za druhým s duchom a módou doby. Cirkve sa touto cestou samy vypredávajú. Niet preto divu, že väčšina verných (vrátane niektorých protestantských duchovných) už neverí v Ježišovo božstvo alebo posmrtný život.

Toto však ešte nie je celý obraz, lebo jesto ešte veľa potulnej a sprivatizovanej religiozity. Náboženstvo si hľadá nové útočiská. Chodíte do hociakého kníhkupectva na západe a uvidíte, že esoterické oddelenie je oveľa väčšie ako to s klasickými náboženstvami. Ľudia si chcú dať predpovedať budúcnosť a budú experimentovať so všeličím: šamanizmus, keltské čarodejnice, satanské kulty, indickí guru, fantastické diety, životospprávne výstrednosti. Vidím to tak, že títo ľudia, prevážne mladí, sú hľadačmi náboženstva v tranzite, ktorí sú znechutení životom bez zmyslu a v duchovnom vákuu, hľadajú istoty. Boli vychovaní bez restriktív preto túžia po niečom či niekom kto by ich viedol, po skutočných hodnotách a spoľahlivých normách. Títo mladí predstavujú ohromný náboženský potenciál.

Otázka znie: Bude islam prijímaný ako lepšia voľba než akým bolo kresťanstvo predtým? Ako ho propagovať? Toto možno zhrnúť do jedinej vety: Islam ako hlavný prostriedok na uzdravenie západnej spoločnosti a civilizácie a ako vzácny liek proti najväčšiemu neudum, ktoré idú zničiť západ. Volám po sebavedomých a pro-aktívnych opatreniach, nie po apologetickom pózovaní a defenzívnych reakciách. Aby sme nevystupovali ako niekto, kto si niečo pýta, ale ako niekto, kto má čo ponúknuť.

Ako prijímú kresťania túto výzvu? Netreba sa aj nám zbaviť "apologetických pózovaní a defenzívnych reakcií", nevystupovať ako ten čo požaduje a odsudzuje, ale viac ako ten čo ponúka?

Dva svetonázory (2)

V prvej časti sme hovorili o kresťanskom svetonázore, ktorý nie je alternatívou vedeckého, ale tento v sebe zahrňuje. Potom sme viac-menej apologeticky rozvíjali túto myšlienku. Žiada sa však tieto základné pojmy viac upresniť. Pod *vedeckým svetonázorom* (v *abstraktnom slova zmysle*) budeme rozumieť súhrn všetkých súčasných poznatkov prírodných a spoločenských vied s ich bezprostrednými filozofickými implikáciami. Samozrejme logika a matematika sem musia patriť ako formy na vyjadrovanie a organizáciu týchto poznatkov. Osobný vedecký svetonázor *konkrétneho jednotlivca* tento súhrn zahrňuje iba implicitne. Explicitne si bude jednotlivec vedomý iba malej časti týchto poznatkov s ich bezprostrednými filozofickými implikáciami, podľa stupňa jeho/jej vzdelanosti, či — ak ide o vedca — špecializácie.

Treba tu však upozorniť na dve nejasnosti. Predovšetkým, pod *bezprostrednými* filozofickými implikáciami treba rozumieť iba tie, ktoré sú “svetonázorovo nezávislé”, teda ktoré musí nutne prijať veriaci i neveriaci, takého či onakého odtieňa, ak len nechce ignorovať výsledky vied — prírodných respektíve spoločenských. Toto je, pravda, sama o sebe veľmi nejasná definícia bezprostrednosti a v praxi je aj najčastejšie iba negativisticky formulovaná:

Napríklad ak príjmeme poznatky post-newtonovskej fyziky, nemôžeme už brať čas ako niečo a priori a absolútne dané, od hmotného sveta nezávislé. To by malo platiť pre veriaceho tak isto ako pre neveriaceho. Oveľa zložitejšia je však (filozofická) otázka, čo vlastne ten čas teda je. Pre fyzika vystačí chápanie v rámci vhodného matematického modelu priestoročasu³. Pre biológa je takéto chápanie temer irrelevantné a pre psychológa takisto. Filozofické implikácie vedeckých poznatkov, čo sa týka pojmu čas, sú teda *bezprostredné* iba do tej miery, že vieme, že nie je to to, čo sme si pod tým predstavovali pred Einsteinom. Iné filozofické resp. teologické problémy — napríklad či a ako Boh “vstupuje” do času — sú už oveľa ťažšie (aj keď pre neveriaceho, samozrejme, bezpredmetné).

Inou skupinou bezprostredných implikácií súčasnej vedy, ktoré tiež sú formulované negativisticky, je pochopenie, že “stvorení sveta” ako je opísané v *Genesis*, nemožno chápať doslovne, treba ho interpretovať, čo je tiež oveľa ťažšie ako iba odmietnuť doslovný výklad. S výnimkou skalných fundamentalistov, málokto veriaci sa dnes už drží doslovného

výkladu *Genesis*, skôr sa ho držia práve ateistickí apologeti, aby mali čo vyvracať: Človek až žasne ako naivne si Starý zákon niekedy vysvetľujú aj vedci, ktorí by predsa mali byť schopní poznať keď ide o symbolickú reprezentáciu skutočnosti. [Nakoniec matematika, bez ktorej sa exaktný vedec dnes neobíde, vo svojich aplikáciach je tiež takou symbolickou reprezentáciou skutočnosti aj keď samozrejme v inej rovine.]

Druhou nejasnosťou je označenie *spoločenskej vedy*. Budeme tu pod tým rozumieť tie (vedné) disciplíny resp. ich časti, zaoberajúce sa človekom a spoločnosťou, ktoré

- (a) nie sú redukovateľné na otázky biologické (ako je napr. časť psychológie);
- (b) nie sú špekulatívneho rázu, ich závery možno priamo či nepriamo “overiť” (nepatria sem teda ani umelecké teórie, ani rôzne odvetvia filozofie či teológie).

Samozrejme, aj v tejto definícii je ešte veľa nejasného, ale zatiaľ nám to postačí.

Kresťanský svetonázor jednotlivca, ako sme už povedali, v sebe zahrňuje osobný vedecký svetonázor a filozofiu spolu s vlastnou interpretáciou viery a biblie, podľa teologických smerníc tej či onej školy. V prípade katolíka ide — či malo by ísť — o osobnú interpretáciu, ktorá sa neprotiví autoritatívnym smerniciam *Magistéria*; kognitívnym, hlavne však morálnym. Po kognitívnej stránke, o ktorú nám tu aj najviac ide, môže takýto svetonázor byť

(i) *naivný* — ak je táto osobná interpretácia viery v rozpore s (abstraktným) vedeckým svetonázorom napr. tým, že si nevie predstaviť iný ako doslovný výklad biblie. Osobný vedecký svetonázor takého (fundamentalistického) jednotlivca je, pravda, veľmi chudobný.

(ii) *otvorený* — ak osobná interpretácia viery nechce byť v rozpore s vedeckým svetonázorom, aj keď sa explicitne nezaobera hľadáním navzájom sa zhodujúcich interpretácií o ktorých sme hovorili v prvej časti. Takýto kresťan, aj keď je vedec, “funguje” ako rozpoltená osobnosť: Keď myslí nábožensky či sa modlí, ignoruje vedecké poznatky ktoré by “jeho vierou mohli otriasť”; keď pracuje vedecky, ignoruje náboženské implikácie a dimenzie týchto poznatkov, lebo ich v svojom pragmatickom prístupe k vede považuje za irrelevantné (a pre neveriacich kolegov za nezrozumiteľné až absurdné).

(iii) *integrálny* — ak kresťan aktívne hľadá interpretácie svojej viery, biblie a autoritatívneho kresťanského učenia, ktoré sú či môžu byť v zhode, či aspoň neprotirečivosti, s vhodnou interpretáciou vedeckých poznatkov (najmä prírodných či exaktných), kde naivné chápanie oboch sa na prvý pohľad zdá byť vo

³ Či už v rámci špeciálnej či všeobecnej teórie relativity, či v rámci nejakej inej, ešte len sa rodiacej teórie, ktorá v sebe zahŕňa einsteinovské i kvantovo-mechanické teórie.

vzájomnom rozpore. Dôraz je tu na slovku *hladá*, lebo rozvoj prírodných vied, ale aj teológie, otvára nové obzory takže tam kde včera sa zdal byť rozpor, v novšom chápaní ho už niet a naopak, tam kde sme včera nevideli rozpor, môže sa zdať, že vznikol (ako to bolo často v časoch osvietených a poosvietenských) a treba preto hľadať vhodné reinterpretácie.

Integrálny kresťanský svetonázor sa teda vyznačuje predovšetkým svojou *dynamičnosťou*, neustálym hľadaním súladu medzi *fides et ratio*: to prvé sa vyvíja rastom kresťanovej viery, to druhé rastom nových poznatkov a pohľadov na vonkajší svet, ktoré sprostredkovávajú (predovšetkým?) prírodné vedy.

Pravda, toto sú skôr limitné, zidealizované typy, určujúce akúsi *škálu možných kresťanských svetonázorov* od naivného cez otvorený až po integrálny. Táto škála hodnotí *intelektuálnu kvalitu kresťanského svetonázoru*, nie kvalitu kresťana ako takého. Toto si treba stále pripomínať, totiž, že kresťana nerobí kresťanom jeho kresťanský svetonázor, ale jeho kresťanský život. Ježišovo "Nie každý, kto mi hovorí 'Pane, Pane' vojde do Kráľovstva nebeského, ale ten kto plní vôľu môjho Otca ..." [Mt 7:21] jasne uprednostňuje toho kto žije ako kresťan, aj keď jeho svetonázor je možno naivný, pred tým kto vyznáva (učení) kresťanský svetonázor, ale v živote sa ním neriadi. V týchto riadkoch nám však ide predovšetkým o teoretické, svetonázorové, stránku kresťanstva.

Samozrejme, určitá filozofia doprevádza vedecký svetonázor aj agnostika či ateistu-naturalistu. Agnostický a ateistický svetonázor tu nebudeme bližšie rozoberať iba poznamenáme, že agnostik ignoruje otázky, ontologického-metafyzického ako aj existenciálneho rázu, ktoré veda nevie zodpovedať, zatiaľčo ateista-naturalista sa domnieva, že tieto otázky veda sama vie zodpovedať, že otázku "prečo, za akým účelom?" (vznikol vesmír, život, ja) možno zodpovedať tým, že sa zodpovie otázka "ako, akou procedúrou či mechanizmom?". Mimochodom, pletenie si týchto dvoch otázok a odpovedí viedlo kedysi aj Cirkev k odmietaniu Galileiho, Darwina a iných vedeckých teórií. Veľký tresk (*Big Bang*), teória superstrún, či darwinizmus, alebo ešte len sa rodia teórie biogenézy, vysvetľujú iba "technológiu" vzniku (pre veriaceho, stvoriteľského aktu) vesmíru, života, človeka, nie príčinu a účel tohoto vzniku. Treba tu však dodať, že veda vie tiež rozlišovať medzi kauzálnym a telelogickým vysvetlením daného javu, ale iba "lokálne". Napríklad príčinou krvného obehu je srdcová činnosť a účelom je rozvod kyslíka, ale čo je príčinou vzniku vesmíru a ľudstva a čo je účelom našej existencie v tomto vesmíre, na to veda odpoveď nemá. Ak sa ateista domnieva, že ich má, tak to

Potrebuješ si ešte dokazovať, že Boh existuje?
Musíš si vari zapáliť faklu aby si videl slnko?
(Orientálna múdrosť)

pripomína barona Münchhausena, ktorý sa sám, za vlastné vlasy, vytiahol z jamy.

Otec mi rozprával (neviem odkiaľ to mal), že keď spustili prvú parnú železnicu v Uhorsku, bolo to z Bratislavy do Trnavy, tak inžinieri aby presvedčili neveriacich, že lokomotíva môže nielen ísť bez konského poťahu, ale ich ešte aj sama povezie, dali do posledného vagóna pár koní. Trnavčanov však nepresvedčili, tí celú vec považovali za podfuk, veď tú lokomotívu predsa len ťahali kone, aj keď boli schované v poslednom vagóne!⁴ Nie je to ako keď Boh stvoril svet a chtiac aby sme nahliadli do jeho "kuchyne" dal nám poznať teórie gravitácie, princípy vývoja druhov, genetiky atď. Naši ateisti však, ako tí hlúpi Trnavčania, namiesto aby žasli nad Jeho dômyselnosťou, nad majstrovským spojením zákonitosti s rozmanitosťou, nad božskou *kenosis*, ktorá „dovolila stvoreniu byť tým, čím samo chce byť“ (pozri Polkinghorn, str. 9) považujú tieto stvoriteľské procedúry či "techniky" za samo-vysvetliteľné, bez Boha. Ako tí Trnavčania, ktorí mysleli, že vlak ťahali kone naložené v zadnom vagóne, preto sa nedali presvedčiť o sile parného stroja.

Veriaci, uvedomujúc si vzostupnú postupnosť *ľudskej* dômyselnosti od mechanických hodín stredoveku, cez parný stroj, manuálne ovládaný elektrický motor až po súčasný počítač, obdivuje v podobnej vzostupnosti úžasu prácu *Stvoriteľa*, ktorá sa mu odhaľuje v postupnosti od naivného nazerania na materiálny svet, cez newtonovský model ovládaný pojmami hmota a sila, potom cez modernejší termodynamický (a elektromagnetický) model fyzikálneho sveta ovládaný pojmom energia až po súčasný počítačový model ovládaný pojmom informácia, a metaforou *hardware-software*, ktorá začína stierať rozdiely medzi fyzikou, chémiou a biológiou. Ateista v každej z týchto paradigiem ostáva na úrovni Trnavčanov: ulohu „koní“, ktoré sú vraj zodpovedné za materiálny svet taký aký je hraje raz predstava mechanická, raz predstava energetická a raz predstava computerová či princíp evolúcie a samo-organizácie biologických systémov. Pravda, súčasná konjunktúra vedeckých poznatkov a nazeraní na vonkajší svet nikomu vieru nesprostred-

⁴ Pre toho, kto by sa azda chcel smiať zo starých Trnavčanov, od-citujem z dobrozdania bavorského lekárskeho kolégia k prvej železnici z Norimberka do Fürth roku 1832: "Rýchly pohyb dopredu musí u cestujúcich nevyhnutne viesť k mozgovému ochoreniu... Ak sa cestujúci napriek tomu rozhodnú vystaviť tomuto strašidelnému nebezpečeniu musí štát ochrániť aspoň prizera-júcich aby pri pohľade na uhaňajúci parný voz tiež nedostali túto mozgovú chorobu."

kuje. O nič viac ako v minulosti. Ale pre veriaceho, obzvlášť pre toho kto má zmysel pre intelektuálne dobrodružstvá, robí jeho vieru, presnejšie kognitívnu stránku jeho viery, *neobvykle fascinujúcou*.

Nuž to som zasa zabrdol do apologetiky. Vrátime sa však ešte k hlavnému problému integrálneho kresťanského svetonázoru: Ak sa ponúkajú dve interpretácie, ktoré si zdanlivo protirečia, ktorú — náboženskú či vedeckú — poopraviť, aby došlo k zhode, teda aby si neprotirečili, ale skôr sa doplňovali? Toto, často nie je ľahké. Premostovaciú funkciu tu zohráva predovšetkým filozofia. Povedzme iba, že náboženské interpretácie sú *otvorené do minulosti*, trpia istou historickou zotrvačnosťou (či skôr opatrnosťou), zatiaľčo vedecké sú *otvorené do budúcnosti*, trpia istou nedočkavosťou. Lebo vždy — aspoň to dnes tak vyzerá — sú javy, fyzikálne a biologické záhady, ktoré vieme (napr. matematicky) *opísať a manipulovať*, nie však (filozoficky uspokojivo) vysvetliť. Napríklad vieme pomocou matematických modelov opísať a manipulovať kvantové javy či decifrovať ľudský genom nevieme však filozoficky uspokojivo vysvetliť princíp neurčitosti, podstatu genomu a vzniku života, podstatu ľudského vedomia (*consciousness, Bewusstsein*).⁵

Slepý človek má lepšie vyvinutý sluch, hmat, čuch a v tme môže byť vidomému v mnohom nápomocný. Tento mu bude za lepší "pohľad" cez ostatné zmysly vďačný, aj keď si sám nebude priat' stať sa slepým, lebo za svetla je predsa len lepšie mať zrak. Podobne aj vedec, ktorému chýba náboženská viera a musí si ju nahradzovať vierou v samovysvetliteľnosť (a samospasiteľnosť) vedy, má preto často svoje racionálno-materialistické "zmysly", potrebné pre vedec-kú prácu, lepšie vyvinuté ako veriaci, obzvlášť taký, ktorý nevie svoje náboženské nadšenie držať v zátorke pri svojej vedeckej práci. Ale podobne ako vidomý si nepraje stať sa slepým, lebo vo svetle, pre ktoré slepý nemá zmysel, je jeho zrak dôležitejší ako ostatné zmysly, nepraje si ani veriaci vedec stratiť svoju vieru. Lebo vo svetle "metafyzických" zážitkov a skúseností, pre ktoré neveriaci nemá zmysel, je jeho viera dôležitejšia ako analyzujúce kvality, ktoré sú dôležité, pri skúmaní materiálneho sveta. Preto pri formulovaní integrálneho kresťanského svetonázoru je dobré si všimnúť konštrukcie a syntézy aj neveriacich vedcov, ako zdroj filozofických a teologických inšpirácií. Tieto unikajú nevercovi práve preto, že mu chýba vyššia dimenzia pohľadu na podstatu sveta a našej existencie v ňom. Dimenzia, ktorú poskytuje náboženská viera, obzvlášť jej kresťanská varianta. 🍏

⁵ Tu som si dovolil odchytku od anglickej terminológie, kde sa opisné a manipulatívne poznanie nazýva *explanation* zatiaľčo to, čo nám často chýba, lebo si podstatu odpovedajúcich javov nevieme vysvetliť sa v angličtine označuje ako *understanding*.

O vzťahu katolíkov k protestantom

Naša viera, nádej a láska musia vždy smerovať k veľkému cieľu úplnej jednoty. Ale súčasne musíme vedieť v pokore prijať aj realistické medzičiele: posilniť naše spoločné svedectvo lásky vo svete, ktorý ho potrebuje stále naliehavejšie, vydať spoločné svedectvo o základoch viery, nič z nej nestratiť a snažiť sa toto svedectvo vydávať čo najzrozumiteľnejšie; nie aby sme sa iba navzájom rešpektovali v našej separácii, ale aby sme sa navzájom milovali v presvedčení, že sa potrebujeme jeden druhého v našej separácii, aby sme jeden od druhého žili. Separácia, do tej doby dokiaľ to Pán dovolí, môže byť aj plodná, môže viesť k väčšiemu obohateniu viery a tak byť prípravou k mnohorakej, ale zjednotenej, Cirkvi, ktorú si dnes ešte nevieme predstaviť, ale v ktorej nebude stratené nič z toho pozitívneho čo dala história, jedno na ktorej strane. Možno potrebujeme separáciu aby sme dosiahli kompletnej plnosti, ktorú od nás očakáva Pán .

Jozef kardinál Ratzinger, prefekt Kongregácie pre vieroučné otázky

[Z interview pre časopis *Internationale Katholische Zeitschrift Communio*. Článok vyšiel v zbierke *Oekumene und Politik*, (Edizioni Paoline, 1987) preložený do angličtiny ako *Church ecumenism and politics*, (St. Paul Publications 1988) v kapitole *Luther and the unity of Churches*. Citát je zo záverečnej časti.]

Slovenský kresťanský samizdat

Vychádza štvrťročne v elektronickej forme ako PDF file (pre Acrobat Reader 3.0 – 5.1).

Vydáva: *George Virsik*,
Neusser Straße 453, D 50733, Köln.
gvirsik@t-online.de
<http://gvirsik.bei.t-online.de>

Za výber príspevkov a za obsah nepodpísaných príspevkov zodpovedá vydavateľ; za obsah podpísaných príspevkov autor.

Štvrťročník môže každý ľubovoľne, rozširovať, v elektronickej alebo vytlačenej forme.

To isté platí pre prípadné prevzatie článkov a príspevkov v komerčne či ináč vydávaných publikáciách s jedinou podmienkou, že bude plne udaný autor i zdroj (Slovenský kresťanský samizdat).